

سیاست خارجی
جمهوری اسلامی ایران
در سال ۱۳۹۹؛
رویدادها و روندها

سالنامه تبیین راهبردی ۱۳۹۹

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۹؛ رویدادها و روندها

اندیشکده راهبردی تبیین

نشانی: تهران، اقدسیه، خیابان شهید موحد دانش، خیابان نسترن، پلاک ۳۲، واحد ۷

کد پستی: ۱۹۵۷۶۶۴۷۳۱

تلفن: ۲۶۱۵۳۳۲۹

نمبر: ۸۹۷۷۱۹۶۴

فهرست

مقدمه ۲

۱. تحریم ۳

۲. برجام ۴

۳. توقف اجرای پروتکل الحاقی ۶

۴. توان دفاعی موشکی ۷

۵. گروه ویژه اقدام مالی ۸

۶. توافق راهبردی با چین ۹

۷. سیاست خارجی در رابطه با همسایگان ۱۰

چشم انداز سال ۱۴۰۰ ۱۲

مهمترین مقالات اندیشکده راهبردی تبیین در حوزه سیاست خارجی طی

سال ۹۹ ۱۳

مقابله با تحرکات و ضدایرانی ایالات متحده آمریکا به ویژه تحریم ها مهمترین محور سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سال گذشته بود و سال آتی نیز ادامه خواهد داشت.

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سال ۹۹ مانند سالهای گذشته با رویدادهایی مواجه بود که بر تصمیمات و جهت گیری های آن تاثیر گذاشتند. در کنار رویدادها، روندهایی که ریشه در تحولات سالهای گذشته دارند نیز بر فرایند سیاست خارجی موثر بوده اند. مهمترین رویداد سال ۹۸ که بر فضای کلی سیاست خارجی در سال ۹۹ سایه انداخته و تاثیر گذاشت، ترور شهید حاج قاسم سلیمانی فرمانده نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بود که توسط ایالات متحده آمریکا در فرودگاه بغداد ترور شد. این اقدام دولت ترامپ تنش ها را به بالاترین سطح خود رسانده و بعد از پاسخ اولیه ایران در حمله موشکی به پایگاه آمریکایی عین الاسد در عراق، موجب شد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران شکل تهاجمی و انتقام جویانه محسوسی به خود گیرد. در این نوشتار تلاش می شود ضمن مرور مهمترین رویدادها و روندهای سیاست خارجی در طی یک سال گذشته، چشم اندازی اولیه برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سال آتی ارائه شود.

۱. تحریم

اگرچه در سال گذشته تحریم‌های ضدایرانی ایالات متحده آمریکا پس از سه سال به نقطه اوج اثرگذاری خود رسید، اما نتوانست انتظارات هیئت حاکمه آمریکا از تغییر رفتار سیاست خارجی ایران را محقق کند. با این وجود دولت ترامپ از اصرار خود برای اعمال تحریم‌های مختلف در حوزه‌های موضوعی متنوع بر ایران عقب‌نشینی نکرد و در آخرین روزهای کار خود چند فرد و نهاد ایرانی دیگر به لیست تحریم‌های ضدایرانی این کشور اضافه شدند.

در حالی که دولت ایالات متحده ادعا می‌کند تحریم‌های ضدایرانی موارد انسان‌دوستانه را شامل نمی‌شود، این تحریم‌ها در شرایط ناشی از شیوع ویروس کرونا، موجب اختلال شدید در فرایند تهیه ملزومات مقابله با بیماری از جمله واکسن مورد نیاز کشور شد. علاوه بر این مسدودسازی دارایی‌های نقدی ایران در سایر کشورها و دسترسی به سیستم نقل و انتقال مالی بین‌المللی، مواردی مانند پرداخت حق عضویت در سازمان ملل متحد را با مانع مواجه کرد و ایران را در معرض از دست دادن حق رای خود در این سازمان قرار داد.

باشکست ترامپ در انتخابات ریاست جمهوری، اگرچه زمزمه‌هایی در مورد بازگشت این کشور به برجام و رفع بخشی از تحریم‌های ضدایرانی به گوش رسید، اما با استقرار رسمی بایدن در کاخ سفید، خیلی زود مشخص شد که دولت جدید این کشور برای جبران بدعهدی گذشته و خساراتی که در طول این مدت بر ایران وارد شده است، عجله‌ای ندارد. به این ترتیب سال ۹۹ نیز در حالی به پایان رسید که تحریم‌های آمریکا موانع اساسی را بر سر راه تجارت و اقتصاد ایران ایجاد کرده‌اند.

۰۲. برجام

با وجود اینکه در اردیبهشت سال ۱۳۹۷ رئیس‌جمهور ایالات متحده آمریکا بصورت رسمی از توافق هسته‌ای با ایران موسوم به برجام خارج شد، در سال گذشته و در پی اقدامات متقابل ایران برای کاهش تعهدات هسته‌ای، دولت ترامپ اعلام کرد که قصد دارد سازوکار مشخص شده در این توافق برای بازگرداندن تحریم‌های قبل از برجام را فعال کند. استناد دولت آمریکا به مکانیسمی بود که در بندهای ۳۶ و ۳۷ برجام اشاره شده است. در چارچوب این مکانیسم هر یک از طرف‌های توافق می‌توانند به کمیسیون مشترک شکایت کنند، و پس از یک فرصت ۳۵ روزه، طرف شاکی هنوز راضی نباشد، می‌تواند موضوع را به شورای امنیت ارائه کند، و این شورا باید ظرف ۳۰ روز در مورد قطعنامه‌ای برای ادامه تعلیق تحریم‌های ایران رای بدهد

و چنانچه شورای به هر دلیلی از جمله وتوی یکی از اعضا از تصویب چنین قطعنامه ای باز بماند، تمام تحریم‌ها از جمله تحریم‌های مشخص شده در قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت باز می‌گردند.

این مکانیسم در صورت فعال شدن به ضرر ایران تمام می‌شود چرا که در نهایت ایالات متحده می‌تواند با استفاده از حق وتو شورای امنیت را در ارائه یک قطعنامه برای حل اختلاف ناکام گذاشته و تحریم‌هایی که به موجب برجام لغو شده‌اند مجدداً اعمال شوند. دولت ترامپ با آگاهی نسبت به این فرایند در تلاش بود تا مکانیسم پیش‌بینی شده را فعال کند اما با عدم همراهی دیگر کشورها ناکام ماند.

همچنین با پایان یافتن تحریم تسلیحاتی ایران در پاییز ۹۹، دولت ایالات متحده پیش‌نویس قطعنامه‌ای را در شورای امنیت سازمان ملل متحد مطرح کرد که تحریم خرید و فروش تسلیحات به ایران را برای مدت نامحدودی تمدید کند. اما این بار نیز دولت ترامپ شکست سختی را تجربه کرد و این قطعنامه با کسب یازده رأی ممتنع، دوراً مخالف در مقابل تنها دوراً موافق از تصویب در شورای امنیت بازماند. همراهی تنها یک کشور ذره‌ای (جمهوری دومینیکن) با ایالات متحده آمریکا در جریان این قطعنامه نشان داد که سیاست بین‌المللی این کشور تا چه اندازه در انزوا قرار داشته و با عدم همراهی بین‌المللی مواجه است.

بعد از خروج ترامپ از کاخ سفید و با شروع ریاست جمهوری بایدن، اگرچه

بازگشت به برجام به صراحت در سخنان مقامات جدید این کشور مشاهده می شد، اما منوط کردن این اقدام از سوی آمریکا به لغو اقدامات ایران که در جهت کاهش تعهدات هسته ای برداشته شده بودند، موضوع را پیچیده تر کرد. موضع اصولی ایران در این رابطه که توسط مقامات کشور از جمله رهبر معظم انقلاب بیان شد مشخص و صریح بود؛ بعد از بازگشت آمریکا به تعهدات برجامی ایران نیز اجرای تعهدات خود را از سر خواهد گرفت. اما این حقیقت که اولین بار آمریکا بود که صراحتاً از برجام خارج شد موجب نشد که دولت جدید این کشور از موضوع بالا و متکبرانه رفتار نکند و در صدد جبران بدعهدی های دولت گذشته ایران کشور باشد.

۳. توقف اجرای پروتکل الحاقی

مقارن با روزهای آغازین فعالیت دولت جدید ایالات متحده آمریکا، مجلس شورای اسلامی قانونی را تصویب کرد که در صورت عدم لغو تحریم های برجامی طی دو ماه پس از تصویب این قانون، دولت ایران را ملزم به توقف اجرای پروتکل الحاقی به موافقت نامه پادمانی با آژانس بین المللی انرژی اتمی می کرد. اگرچه مهلت دو ماهه مشخص شده در این قانون، ۵ اسفندماه به پایان رسید، اما با توافقی که طی سفر مدیرکل آژانس بین المللی انرژی اتمی به ایران انجام شد، مقرر گردید که ضمن توقف اجرای پروتکل تا سه ماه اطلاعات دوربین هایی که در چارچوب این پروتکل فعالیت اماکن متعدد هسته ای ایران را تحت نظارت دارند حفظ و

نگهداری شود. این توافق با واکنش‌های داخلی متعددی مواجه شد و برخی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی آن را مغایر با قانون تصویب شده دانستند.

در واکنش به توقف اجرای پروتکل الحاقی (با شکل خاص توافق شده) از سوی ایران سه کشور اروپایی انگلستان، فرانسه و آلمان در یک اقدام اولیه پیشنهادی قطعنامه‌ای را در شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ارائه کردند که این اقدام ایران را محکوم می‌کرد و بعنوان مقدمه‌ای برای ارسال موضوع به شورای امنیت سازمان ملل متحد مطرح بود. بعد از طرح این پیشنهاد ایران تهدید کرد که در صورت تصویب آن توافق انجام شده با مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی را لغو و اطلاعات دوربین‌ها را ذخیره نخواهد کرد. در برابر تهدید ایران سه کشور اروپایی نیز با عقب‌نشینی از طرح خود اعلام کرده‌اند که قصد دارند از طریق دیپلماتیک مشکلاتی را که در ارتباط با توافق برجام پیش آمده حل کنند.

۴. توان دفاعی موشکی

محدودسازی توان دفاعی موشکی جمهوری اسلامی ایران یکی از محورهای مهم کنشگری کشورهای غربی به ویژه ایالات متحده آمریکا را تشکیل می‌دهد. این کشورها در بیانیه‌ای که پیوست دوم قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت سازمان ملل متحد است، تلاش کرده‌اند تا توان موشکی ایران را با محدودیت‌های تکنولوژیک که در رژیم کنترل تکنولوژی موشکی (MTCR) تدوین و تحت

عنوان سند S/۱۵/۲۰۱۵/۵۴۶ در شورای امنیت ثبت شده است، محدود کنند.

در طی سال گذشته نیز این موضوع بارها در مواضع مقامات کشورهای غربی مطرح شده و از ایران خواسته اند تا توان موشکی خود را محدود کرده و از توسعه آن دست بردارد. این در حالی است کشورهای غربی کشورهای منطقه را به انواع تسلیحات مجهز کرده اند و عربستان سعودی یکی از مشتریان اصلی ایالات متحده آمریکا در خرید تسلیحات متعدد است. در چنین شرایطی کشورهای غربی با اتخاذ یک موضوع متناقض و یکجانبه تلاش می کنند تا اصلی ترین ابزار دفاعی ایران را محدود کرده و آن را در برابر تهدیدات جدی خلع سلاح کند.

کشورهای غربی تلاش دارند تا موضوع محدودسازی توان موشکی ایران را بعنوان یک موضوع بین المللی مطرح و در هرگونه مذاکره احتمالی با ایران وارد کنند. این کشورها به صراحت از ناقص بودن برجام و لزوم گنجانده شدن موضوع توان موشکی و سیاست های منطقه ای ایران در توافقی گسترده تر صحبت می کنند.

۵. گروه ویژه اقدام مالی

اجرای استانداردهای مورد نظر گروه ویژه اقدام مالی بین المللی یا FATF در نظام پولی و مالی کشوری دیگر از موضوعاتی است که طی سالهای گذشته در

فضای سیاست داخلی و خارجی کشور مطرح بوده است. اگرچه تعداد نسبتاً بالایی از مجموعه ۴۱ توصیه این نهاد بین المللی در سالهای بعد از توافق هسته ای اجرا می شوند اما الحاق ایران به دو کنوانسیون مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی (پالرمو) و مبارزه با تامین مالی تروریسم (CFT) پس از تصویب در مجلس شورای اسلامی مورد تایید شورای نگهبان قرار نگرفت و به مجمع تشخیص مصلحت نظام برای تصمیم گیری نهایی ارجاع شد. اما با پایان مهلت مشخص شده در آیین نامه این مجمع نتوانست به جمع بندی برسد و موضوع از دستور کار خارج شد. در این بین گروه ویژه اقدام مالی بین المللی نام ایران را مجدداً در فهرست کشورهای غیرهمکار این نهاد قرار داد و نسبت به همکاری با سیستم مالی ایران هشدار صادر کرد. در سال گذشته با درخواست دولت از رهبر معظم انقلاب موضوع مجدد در دستور کار مجمع قرار گرفته است و باید در این رابطه تصمیم گیری شود.

۶. توافق راهبردی با چین

یکی از تحولات مهم و اثرگذار سال گذشته تصویب پیش نویس نهایی برنامه ۲۵ ساله همکاری های جامع ایران و چین است. این قرارداد چارچوب کلی و اساسی همکاری های دوجانبه ایران و چین را طی ربع قرن آینده ترسیم و مشخص می کند. اگرچه جزئیات این سند که هنوز توسط طرف چینی در دست بررسی است بصورت رسمی منتشر نشده است، اما طبق اطلاعاتی که بصورت غیررسمی منتشر

شده اند ادعا شده است که در قالب این توافقنامه چین ۲۸۰ میلیارد دلار در صنعت نفت و گاز ایران و ۱۲۰ میلیارد دلار در صنعت حمل و نقل ایران سرمایه گذاری می کند. توافق ایران و چین در صورت نهایی شدن یکی از محوری ترین پایه های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران طی سالهای آتی خواهد بود و نقش قابل توجهی در تامین سرمایه گذاری لازم در بخش های مختلف ایفا خواهد کرد. به هر حال این توافق بلند مدت بوده و سرنوشت تایید و تصویب آن توسط دو طرف در سالهای آتی مشخص خواهد شد.

۷. سیاست خارجی در رابطه با همسایگان

در سال ۹۹ نیز مانند سالهای گذشته جمهوری اسلامی ایران سیاست اصولی خود در رابطه با همسایگان را پیگیری کرده است که محورهای مانند حمایت از تمامیت ارضی، حاکمیت ملی و صلح و ثبات داخلی را شامل می شود. در این میان دو تحول مهم در حوزه همسایگان برای سیاست خارجی ایران از اهمیت ویژه ای برخوردار بود. اول جنگ بین جمهوری آذربایجان و ارمنستان و دوم مذاکره با طالبان افغانستان.

جنگی که بین جمهوری آذربایجان و ارمنستان بر سر منطقه قره باغ از روز ۶ مهرماه آغاز شده بود سرانجام با امضای معاهده آتش بس میان جمهوری آذربایجان و ارمنستان با وساطت روسیه به پایان رسید. در نتیجه این جنگ که

با پیروزی جمهوری آذربایجان به پایان رسید، پس از ۲۶ سال ارتش ارمنستان از مناطق اشغالی خاک جمهوری آذربایجان خارج شده و کنترل موقت منطقه قره باغ نیز به نیروهای صلح بان ارتش روسیه سپرده شد. از ابتدای شروع درگیری علی رغم اینکه جمهوری اسلامی ایران همواره بر تعلق مناطق اشغال شده توسط ارمنستان پس از فروپاشی شوروی به جمهوری آذربایجان تاکید می کرد، موضع بیطری اتخاذ و طرفین را دعوت به خویشتن داری کرد.

با امضای موافقت نامه آتش بس و مشخص شدن تغییراتی که در ژئوپلیتیک مرزهای شمالی ایران اتفاق افتادند، بسیاری از لزوم تحرک فعال تر ایران نسبت به این تغییرات سخن به میان آوردند. از جمله بی نیازی جمهوری آذربایجان از خاک ایران برای ارتباط با نخجوان که می تواند ایران را از عواید بسیاری در حوزه های متعدد محروم سازد. به هر حال بسیاری از تحلیل ها، در کنار جمهوری آذربایجان، روسیه و ترکیه را دو برنده بزرگ این جنگ معرفی میکنند که توانستند به اهداف ملی و منطقه ای خود دست یابند.

مذاکره با طالبان افغانستان موضوعی است که برای اولین بار توسط دولت ترامپ مطرح و پیگیری شد. در مهرماه ۹۹ دولت آمریکا با هدف اعلامی ایجاد صلح و ثبات در افغانستان با طالبان وارد مذاکره شد و توافقی را پیرامون فعالیت های این گروه و آزادسازی اسرا امضا شد، اما با تحولات بعدی و اکراه دولت رسمی افغانستان برای اجرای آن نتوانست به نتیجه برسد.

متعاقب ابراز تمایل طالبان برای مشارکت در ساخت سیاسی افغانستان و توقف حملات تروریستی، مقامات ایرانی بهمن ماه ۹۹ با هماهنگی دولت رسمی افغانستان هیئتی از طالبان را در تهران پذیرفتند و پیرامون چگونگی استقرار صلح و ثبات در افغانستان مذاکره کردند. این مذاکرات بیش از هر چیز نشان دهنده وجود اراده سیاسی در جمهوری اسلامی ایران برای نقش آفرینی در فرایند ایجاد صلح و ثبات در یکی از حساس ترین کشورهای همسایه خود است. از طرفی دیگر ناکامی توافق حاصل شده با آمریکا این فرصت را در اختیار ایران قرار داده است تا با نشان دادن مسئولیت پذیری خود در قبال همسایگان سیاست فعالانه ای را به نمایش گذارد.

چشم انداز سال ۱۴۰۰

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۰ نیز مانند سال ۹۹ با چند موضوع محوری مواجه خواهد بود. اولین و مهمترین موضوع بازگشت آمریکا به برجام و لغو تحریم های هسته ای است. چنانچه بازگشت آمریکا به برجام تا اوایل خرداد سال آتی محقق نشود، زمان توافق انجام شده با آژانس نیز به اتمام خواهد رسید و هیچ گونه نظارت فرآیدمانی بر فعالیت های هسته ای ایران وجود نخواهد داشت. در این صورت احتمال دارد موضوع هسته ای ایران از سوی شورای حکام به شورای امنیت ارجاع شود. سیاست ایرانی دولت بایدن از جمله مهمترین مولفه

های موثر بر این فرایند است. دولت جدید آمریکا در تلاش است تا مجدداً متحدان خود را در رابطه با ایران به اجماع برساند و بتواند یک سیاست چندجانبه را در رابطه با ایران پیگیری کند. لذا در سال آینده ایران با تحركات متفاوتی از سوی دولت آمریکا مواجه خواهد بود که نقطه ثقل آنها موجب کردن ایران برای مذاکره و توافقی جدید پیرامون توان موشکی و سیاست‌های منطقه‌ای است. انتخابات ریاست جمهوری ایران و نوع سیاست آتی در رابطه با تحركات غرب دیگر متغیر تاثیرگذار در تحولات سال آتی سیاست خارجی کشور است.

مهمترین مقالات اندیشکده راهبردی تبیین در حوزه سیاست خارجی طی سال ۹۹:

۱. واکنش ایران به تلاش آمریکا در شورای حکام

<http://tabyincenter.ir/41241>

۲. ایران، آمریکا و بازگشت به برجام

<http://tabyincenter.ir/40942>

۳. مواجهه دولت بایدن با توافق هسته‌ای؛ روند و چشم انداز

<http://tabyincenter.ir/41121>

۴. تحریم‌های آمریکا علیه ایران در دوران ترامپ

<http://tabyincenter.ir/39382>

۵. روند صدور قطعنامه شورای حکام آژانس انرژی اتمی علیه ایران

<http://tabyincenter.ir/37845>

۶. «فشار حداکثری»: آمریکا در بن بست

<http://tabyincenter.ir/37474>

۷. پرونده هسته‌ای ایران و انتخابات ریاست جمهوری آمریکا

<http://tabyincenter.ir/37369>

اندرشده هزار کتبین

نشانی ما در شبکه های اجتماعی:

@Tabyincenter

www.tabyincenter.ir